

УДК 37.014

Наталія Лісова

**ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В УМОВАХ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ:
РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТУ**

У статті висвітлено результати експериментальної роботи з державно-громадського управління відділу освіти розвитком загальної середньої освіти. Розкрито сутність понять «динаміка», «розвиток», «державно-громадське управління», а також визначено пріоритети освіти, починаючи з часу виходу Доктрини її розвитку. Подано динаміку розвитку механізмів співпраці органів влади, місцевого самоврядування, які спрямовані на реформування системи загальної середньої освіти за принципом пріоритетності людини, а також результати оцінювання співдіяльності суб'єктами соціально-педагогічного партнерства, представниками батьківської громадськості.

Ключові слова: державно-громадське управління, динаміка, розвиток, загальна середня освіта.

В статті отражены результаты экспериментальной работы по государственному-общественному управлению отдела образования развитием общего среднего образования. Раскрыта сущность понятий «динамичка», «развитие», «государственно-общественное управление», а также определены приоритеты образования, начиная с момента выхода Доктрины ее развития. Представлена динамика развития механизмов сотрудничества органов власти, местного самоуправления, направленных на реформирование системы общего среднего образования по принципу приоритетности человека, а также результаты оценки совместной деятельности субъектами социально-педагогического партнерства, представителями родительской общественности.

Ключевые слова: государственное-общественное управление, динамика, развитие, общее среднее образование.

The article highlights the results of experimental work on public-management department of education development of secondary education. Special attention has been paid to ensuring conditions for the provision of quality services, equal access to quality education, public involvement in the management of educational institutions, the transformation of education into a developing system and the ability to ensure personal development. The essence of the concepts of «dynamics», «development», «state and public administration» is revealed, as well as the priorities of education are defined from the moment of the publication of the Doctrine of its development. The normative-legal support of the

state and public administration for the development of general secondary education has been characterized and attention has been paid to the tasks of management in the process of implementation of educational policy, which is set out in state acts. The dynamics of the development of mechanisms of cooperation between the authorities and local self-government aimed at reforming the system of general secondary education on the principle of priority of the person, as well as the results of the evaluation of cooperation by the subjects of social-pedagogical partnership, representatives of the parental community are presented.

Key words: *state and public administration, dynamics, development, general secondary education.*

Як свідчить проведене дослідження, на сучасному етапі в загальноосвітніх навчальних закладах функціонують різні форми органів громадського самоврядування – піклувальні ради, батьківські комітети, ради шкіл, гімназій, громадські організації зі статусом юридичної особи, засновниками яких є батьки учнів, члени громад та ін. Чи виникає в нас проблема щодо створення нових організацій? Вважаємо, що це необхідно робити в разі потреби. Найголовніше, на нашу думку, – вносити зміни в зміст уже створених громадських організацій, а також запроваджувати такі механізми, які сприяли б залученню громадськості до активної участі в управлінні навчальними закладами. Таке оновлення повинне бути безперервним і системним на всіх управлінських рівнях: як на локальному, так і регіональному, національному. Розвиток варто розглядати не як протилежність набутому досвіду, а як його невід’ємну складову. Тому на сьогодні важливою стає така демократична форма управління загальною середньою освітою як управління її розвитком.

Змістову сутність поняття «управління розвитком» досліджували вітчизняні й зарубіжні вчені: Г. Єльнікова, Л. Калініна, А. Капто, В. Лазарєв, А. Лоренсов, І. Моїсєєв, М. Поташник, Е. Усова, О. Хомерікі та інші. Вони дійшли висновку, що «управління розвитком» передбачає наявність іманентного процесу, який підпорядкований «внутрішньому» закону (розуміння цього закону управлінцем); зовнішньої керівної сили; усвідомленого ідеалу (місії, мети), що визначає напрям розвитку, ураховує зовнішні та внутрішні умови, які необхідні для досягнення цілей; рефлексії, що об’єднує в єдине ціле ідеал, іманентний процес та умови. Учена Г. Єльнікова, досліджуючи проблеми «управління розвитком ЗСО», робить висновок, що саме цей розвиток неможливий без розвитку системи управління ним, який передбачає: збагачення всіх характеристик системи; оновлення функцій управління та конкретних управлінських дій; удосконалення його організаційної системи, оптимізацію технологій, механізмів управління; саморозвиток керівників, оновлення їхнього професіоналізму, особистісний розвиток [1]. Учені Л. Грицяк і Л. Калініна державно-громадське управління розвитком освіти на державному,

регіональному та інституціональному рівнях розглядають як процес органічно поєднаних, узгоджених і скоординованих сфер діяльності, права, обов'язків і відповідальності суб'єктів державного управління, самоуправління й громадськості в межах визначених повноважень [2].

У ході дослідження державно-громадського управління, його трансформаційних змін дійшли висновку, що це процес безперервний, а його розвиток – динамічний, він змінює одні стани на інші, які мають спільні та відмінні якісні ознаки. Тому в цій статті ставимо мету: розкрити динаміку розвитку загальної середньої освіти в умовах державно-громадського управління відділу освіти малого міста та проаналізувати державні акти, які сприяють реалізації такого завдання.

Як свідчить аналіз документів, держава здійснює нормативно-правовий супровід, спрямований на розвиток освіти, створення єдиного освітнього простору, забезпечення умов для надання якісних послуг, розвиток особистості, рівного доступу до якісної освіти, залучення громадськості до управління нею в умовах державно-громадського управління. Аби розкрити певні аспекти динаміки розвитку загальної середньої освіти, то насамперед з'ясуємо сутність поняття «динаміка», яке має декілька значень: 1. Розділ механіки, у якому рух тіл розглядається у зв'язку з прикладеними до них силами. 2. Сила руху, розвиток, зміна чого-небудь. 3. Сила звучання. Розділ із теорії музики, у якому вивчаються відтінки сили звуку як засіб музичної виразності (за Великим тлумачним словником української мови). Вікіпедія подає таке трактування: динаміка (грец. δύναμις – сила) – розділ механіки, у якому вивчаються причини виникнення механічного руху. Динаміка оперує такими поняттями, як маса, сила, імпульс, момент імпульсу, енергія [3].

Отже, динаміка – це сила, яка дає імпульс чому-небудь та здатна приводити в рух механізми; її можна використовувати для забезпечення розвитку явищ, об'єктів, процесів тощо, а поняття «розвиток» означає дію, процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Ступінь освіченості, культурності, розумової, духовної зрілості [3]. Поєднання понять «динаміка» і «розвиток» сприяло дослідженню динаміки розвитку ЗСО в умовах ДГУ в малих містах.

Використовуючи порівняльний підхід, розглянемо пріоритети освіти, починаючи з часу виходу Доктрини її розвитку (2002 рік) [4]. Перший пріоритет – це, насамперед, людина, яка в навчанні й вихованні до 2002 року була засобом, а після – стала ціллю. Другий пріоритет визначає головне завдання людини: до 2002 року розвиток її зводився до розуміння сутності світу, науки, виробництва з метою зміни для задоволення потреб, а після – до розуміння нею свого місця у світі (як частини природи), відповідальності за збереження його цілісності. Третій пріоритет – головне завдання ЗСО: до 2002 року людина покликана була одержати знання про світ й існуючі засоби діяльності в науці та виробництві, забезпечити професійну підготовку для роботи у сфері науки чи виробництва, а після – розвиток

людини полягає в опануванні методологією творчої діяльності, проектуванні й передбаченні можливих результатів майбутньої професійної діяльності. Четвертий пріоритет – наукова основа діяльності: до 2002 року суть навчання людини зводилася до природничо-наукового методу, тобто моделювання, експерименту, а після – розвиток людини проходить шляхом забезпечення психології творчої інноваційної діяльності, тобто уявного експерименту, технології творчості. П'ятий пріоритет – завдання освіти щодо розвитку людини: до 2002 року зміст навчання полягав у зведенні тільки до одного правильного розв'язку, а після – людина вчиться знаходити багато рішень, розв'язків. Шостий пріоритет – критерії оцінки рішення: до 2002 року оцінювання результатів навчання людини було «правильно/неправильно», а після – застосовується багато критеріїв рівня навченості та безпеки життєдіяльності людини. Сьомий пріоритет – роль етики, моралі й моральності: до 2002 року в людини не було потреби в цих категоріях, а після – для забезпечення її розвитку вони необхідні при прийнятті рішень. Восьмий пріоритет – створення можливостей духовного формування особистості: до 2002 року ця цінність лише частково поширювалася на розвиток особистості через гуманітарну освіту, а після – вона з'явилася в процесі всієї діяльності людини. Такий підхід для визначення динаміки розвитку освітнього процесу обраний нами й розглянутий у контексті кількох сучасних парадигм освіти: глобалізаційно-інформаційній (модерністській), гуманній, аксіологічній. Отже, динаміка розвитку ЗСО свідчить, що в останні роки змінилися акценти освітньої парадигми: «на зміну парадигмі освіти як просвіти, як індустрії освітніх послуг прийшла людиноцентрована парадигма освіти, як освітньо-педагогічного виробництва».

Нормативно-правовий супровід подано в Указах Президента «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (у якому передбачено створення умов для підвищення комп'ютерної грамотності населення) [5]; «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (конкретизовано основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти) [6]. До вищезазначених завдань варто додати стратегічні напрями державної політики у сфері освіти, суть яких полягає в: реформуванні системи освіти за принципом пріоритетності людини; модернізації структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу; створенні та забезпеченні можливостей для реалізації різних освітніх моделей; заснуванні навчальних закладів різних типів і форм власності; побудові ефективної системи національного виховання, розвитку й соціалізації дітей та молоді; забезпеченні розвитку інноваційної діяльності в освіті, підвищенні її якості на основі інновацій; організації проведення національного моніторингу системи освіти.

На сучасному етапі уряд стимулює створення громад, які об'єднуються навколо міст, вбачаємо в цьому їхню більшу спроможність. З одного боку, це добре, тому що ширші межі сприяють можливості залучати

людей з високим інтелектуальним потенціалом, розширюються бюджетні можливості, а з іншого боку, – нове об'єднання потребує навчання з багатьох життєво важливих питань: управління, формування людських цінностей, «уміння жити разом», «чути один одного», тобто сформувати взаємодію на довірчих засадах, адже до розбудови об'єднаної територіальної громади долучаються різні соціальні групи: громадські організації, органи самоорганізації, фонди, асоціації та ін.

За П. Штомпокою (польського вченого, соціолога), культура довіри поширюється в суспільстві, налаштованому на співробітництво, гармонію й цілісність, культура недовіри породжує суспільство конфліктів, роз'єднаність, суперечки. За таких умов важлива роль відводиться школі (так званому міні-суспільству), як складній освітній системі, яка має базуватися на демократичних та вибудовуватися на довірчих засадах, стати центром культури довіри в територіальній громаді.

У громадах та різних її сферах ключова роль відводиться школі як культурно-освітньому центру, основна мета якого – не лише надавати освітні послуги учням, а й брати участь у розвитку спільноти, залучивши батьків і жителів до вирішення соціальних та інших проблем – шкільних, громади в цілому на довірчих засадах. Така школа набуває статусу «Школа культури довіри», це дає можливість створити навколо неї дієве громадянське суспільство, вона стає своєрідною моделлю, яка може саморозвиватися, а також залучати місцеві громади до активної участі в справах освіти, розширення партнерства, підвищення відповідальності школи та громади за виховання дітей, педагогізацію батьків та членів громади тощо.

Школу культури довіри ми можемо назвати відкритою до змін, бо в усіх аспектах життєдіяльності вона керується демократичними принципами: працівники школи дослухаються до дітей, батьків, партнерів, громади та готові коригувати власну практику роботи, тобто формується шкільна культура, зміцнюються партнерські зв'язки з різними установами та представниками громади. Ці взаємини дають змогу різним службам, які опікуються питаннями дітей, родин і громадськості, гармонійно взаємодіяти, координувати послуги й підтримувати одне одного. Партнерські взаємини передбачають взаєморозуміння сфер відповідальності, залучення й спільне використання ресурсів та активний, відкритий обмін інформацією.

Перехід до модернізованого стану школи, всієї освітньої системи пов'язаний із процесом динаміки її розвитку. Модернізація як процес характеризується специфічними для нього цілями, суб'єктами здійснення, діяльністю та їх взаємодією, засобами й «продуктом» – результатами. Нами проведено експериментальну роботу, до якої залучили відділи освіти, навчальні заклади малих міст та міські ОТГ Черкаської області. Результати засвідчили динаміку розвитку механізмів, що сприяли успішній реалізації завдань моделей державно-громадського управління розвитком ЗСО, а також дослідження показало, що найбільш сприятливі умови для ефективної взаємодії державних та громадських освітніх інститутів можуть бути

створені на довірчих засадах. Механізмом взаємодії є участь різних міських громадських організацій в освітній діяльності. За умови цілеспрямованості міське співтовариство стає основою моральної, духовної, соціальної сфери життєдіяльності громади, акумулюючи в собі спільні дії усіх суб'єктів, інтегруючи духовні цінності в соціокультурне життя людини й громади.

Процес державно-громадського управління відділу освіти в період експерименту характеризуємо як модернізаційний, тому що в його основу покладено людиноцентричну парадигму. До проведення експерименту були відсутні структури громадської складової на міському рівні, а функціонували лише на рівні ЗНЗ. Виникнення й діяльність їх (міські ради голів батьківських комітетів, голів шкільних рад, батьківський клуб «Добродій» та ін.) створили умови для обговорення спільних питань освітнього процесу ЗСО, якості шкільної освіти та управління нею, забезпечили активність внесення пропозицій щодо успішної соціалізації вихованців, удосконалення структури шкільної мережі, стимулювання діяльності кожного суб'єкта тощо. Це дало можливість зробити освіту більш відкритою, дружною до дітей, пізнавальною для всіх суб'єктів управлінського, освітнього процесів і міцнішою в партнерстві та морально-етичному змісті; збільшити кількість соціально-культурних та освітніх спільних міських проектів, організаторами яких стали динамічні робочі групи представників органів місцевого самоврядування, органів управління освітою, громадських організацій, учнівських та педагогічних органів самоврядування тощо. Співпраця органів влади, місцевого самоврядування позитивно оцінюється всіма суб'єктами соціально-педагогічного партнерства, зокрема представниками батьківської громадськості. Так, голова міської ради голів батьківських комітетів м. Сміли М. Маруніч на Форумі-презентації інноваційних практик державно-громадського управління зазначив: «...те, що школа бере участь в експерименті з питання «Формування довіри в сучасній школі», батьки помітили одразу. Процес управління школою став доступним для батьків: це виявляється і в звітах адміністрації школи перед батьківським комітетом, і під час батьківських конференцій, організації навчання батьків (психолого-педагогічні тренінги «Родина», «Довіра в сім'ї» та ін.). На сучасному етапі батьківська громадськість може впливати на різні аспекти життя школи: від організації харчування та медичного обслуговування учнів до змісту варіативної складової навчально-виховного процесу». Начальник управління освіти, молоді та спорту цього міста Н. Незнанова зробила такий висновок: «Якщо робота з батьками та її аналіз проводяться реально, в системі, то згодом батьки із «глядачів» і «спостерігачів» стають активними учасниками навчального процесу, відповідальними замовниками змісту освіти та співвиконавцями цього замовлення». «Розуміючи, що батьки – найбільш авторитетні суб'єкти, які здатні не тільки давати реальну оцінку роботи школи, але й коригувати громадську думку, ми, розповідає директор школи № 11 В. Підмогильна, надали батькам право не тільки спільно приймати

рішення, а й навчати дітей. Упродовж двох років на базі закладу працює Бізнес Школа від ПриватБанку. Проводять заняття батьки. Діти вивчають основи економічних знань, потім разом із батьками та класним керівником проводять презентаційні заходи щодо безготівкової оплати у закладах харчування. На уроках правознавства надають консультації батьки-юристи, адвокати; «Захисту Вітчизни» – представники військових професій, лікарі та медичні сестри; трудового навчання (дівчата) – швеї, кондитери та ін. Батьки та представники родин також проводять гурткову роботу на громадських засадах <...> Така співпраця є вагомим, бо працює на майбутнє й визначається ступенем довіри до школи з боку батьків, усієї міської громади».

Аналіз результатів управлінської діяльності експериментальних шкіл показав, що впродовж останніх років спостерігається позитивна динаміка кількості учнів. Вектор власного розвитку (кожної дитини й школи в цілому) та громади полегшує доступ її до кращих ресурсів: людських, фінансових, матеріальних.

Отже, на сучасному етапі приділяється значна увага розвитку ЗСО, шкільна освітня політика спрямована на виконання основних положень концепції «Нова українська школа» і цьому сприяє нормативно-правовий супровід. Важливо усвідомити, що «управління функціонуванням» орієнтоване на сучасні потреби, воно забезпечує реалізацію вже створеного потенціалу, а «управління розвитком» – на перспективу і воно спрямоване на приріст, збагачення цього потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єльнікова Г. В. Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти: дис. ... доктора пед. наук. К., 2005. – 641 с.
2. Грицяк Л. Д., Калініна Л. М. Державно-громадське управління розвитком освіти на державному, регіональному та інституціональному рівнях. Стратегічні пріоритети. 2009. № 3 (12). URL: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/StPrior_12/7.pdf (дата звернення: 27.05.2016).
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
4. Національна доктрина розвитку освіти України. Нормативно-правове забезпечення освіти: у 4 ч. Х., 2004. Ч. 1. – С. 5–24.
5. Указ Президента України N 926 від 30 вересня 2010 року «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/926/2010> (дата звернення: 18.10.2016).
6. Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>